

Ülevaade laste vaimse tervise valdkonnast Eestis.

Anne Kleinberg
Tallinna Lastehaigla psühhiaatriakliiniku juhataja
27.mai 2013

Sissejuhatus

- Eesti lapsed
- Eesti laste vaimne tervis
- Eesti lastepsühhiaatria

Mõisted

- *Vaimne tervis* on üldise tervise lahutamatu osa, lai mõiste, mis haarab nii psühholoogilise heaolu kui psüühikahäired ja probleemid
- Psüühikahäire-psüühika-ja käitumishäire vastavalt RHK-10-le.

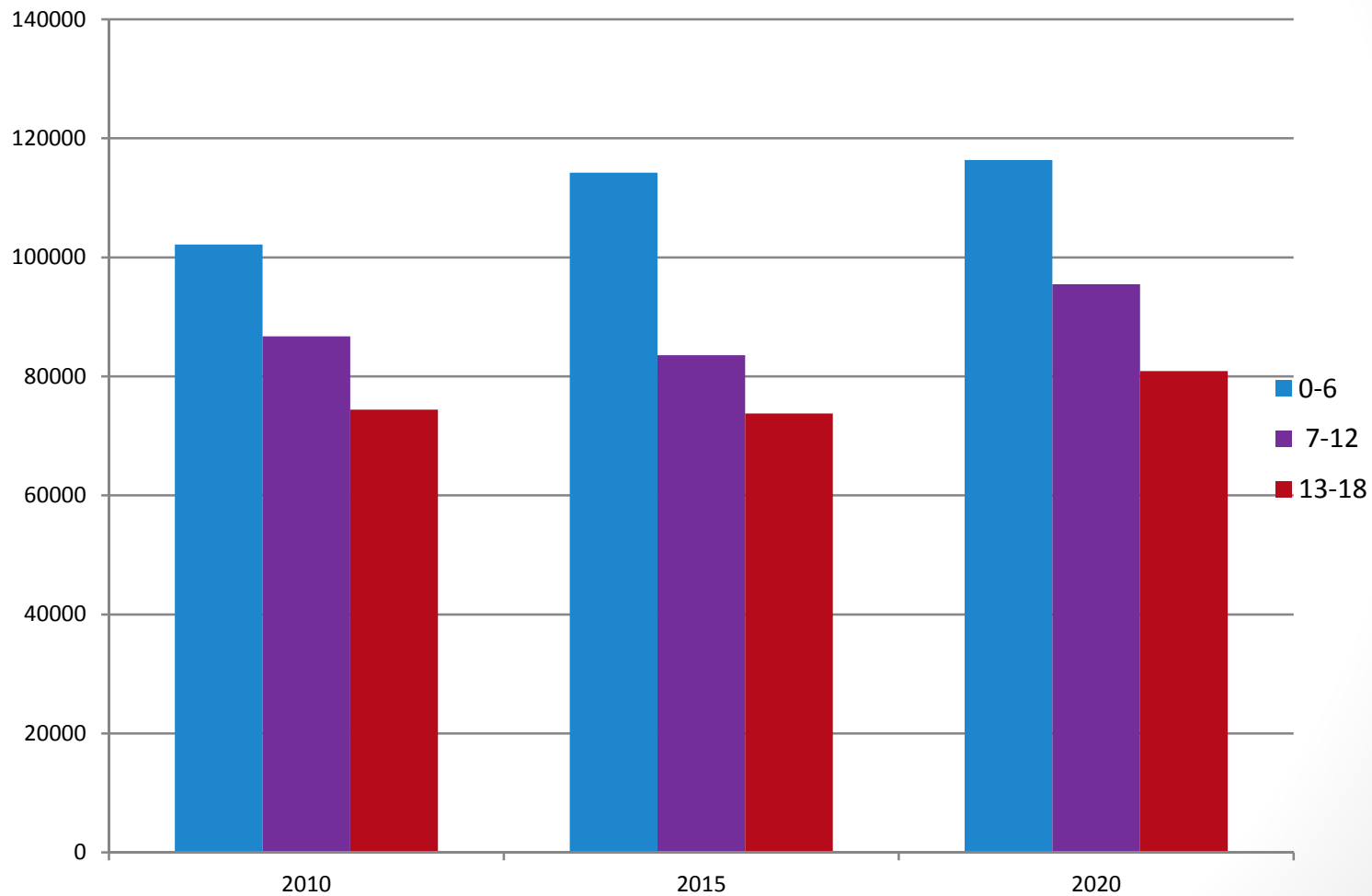
Eesti laste arv (Rahvastiku tervise arengukava 2011-2020)

- 0–17aastaste laste arvu vähenemine rahvastikus
  - 1990. a ligi 416 000 last
  - 2011. a ligi 246 000 last
- Lasteaiaaeglaste laste arv kasvab 2020–2030 aastatel võrreldes 2010. aastaga 6% ja põhikooliealiste laste arv 20%
- Langustrende on näha gümnaasiumi- ja kõrgkooliealiste noorte hulgas

Rahvastikuprognosis

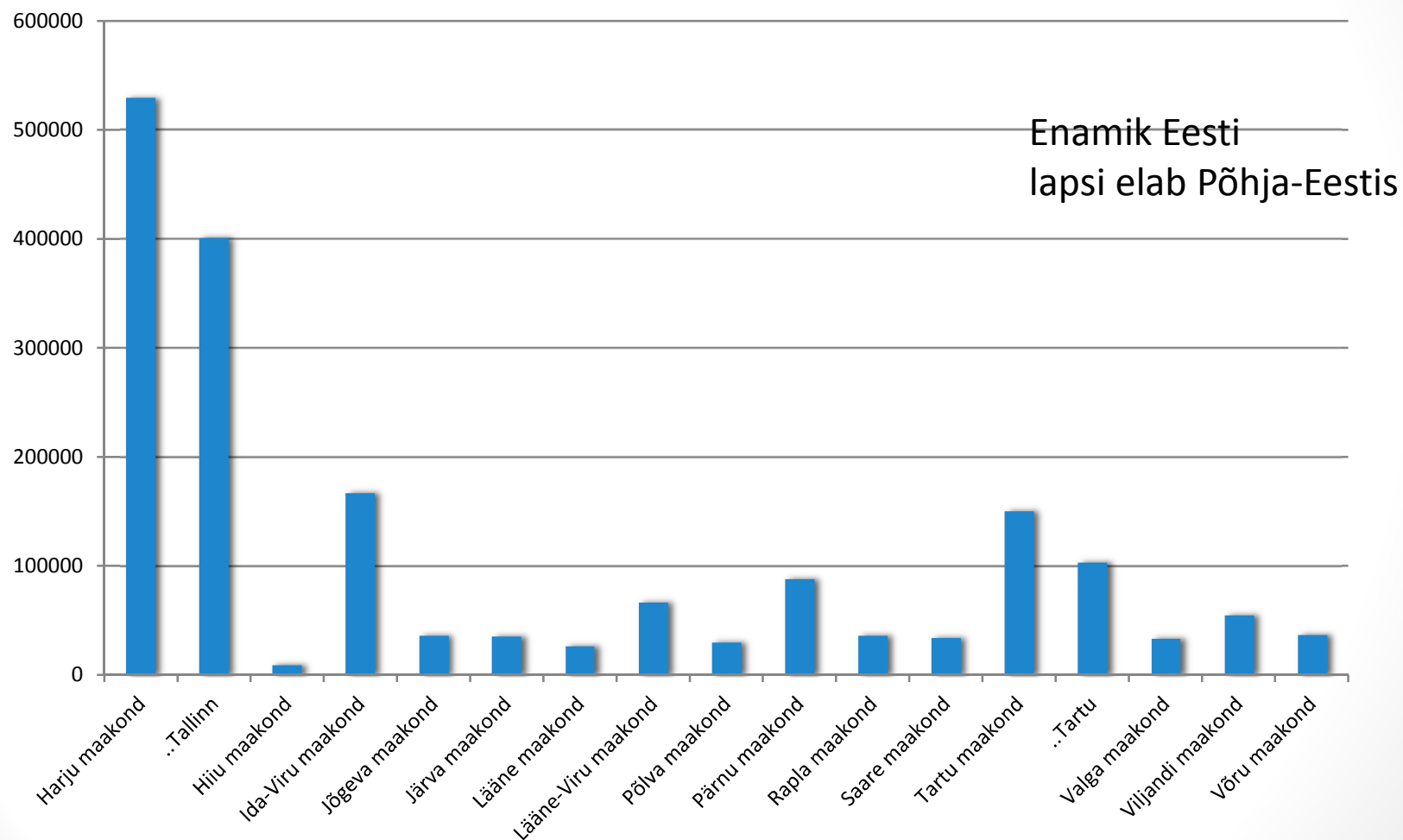
vanusegrupis 0-18 aastat

(Statistikaamet, 2011)

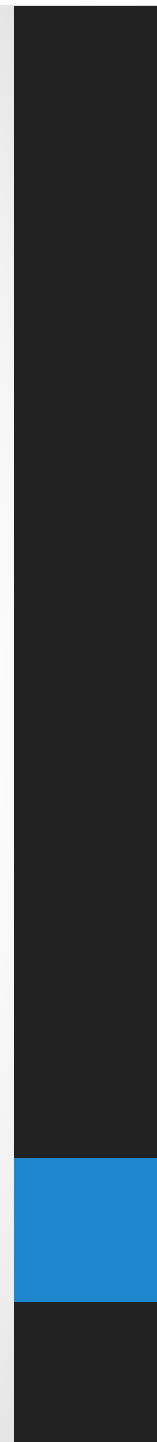
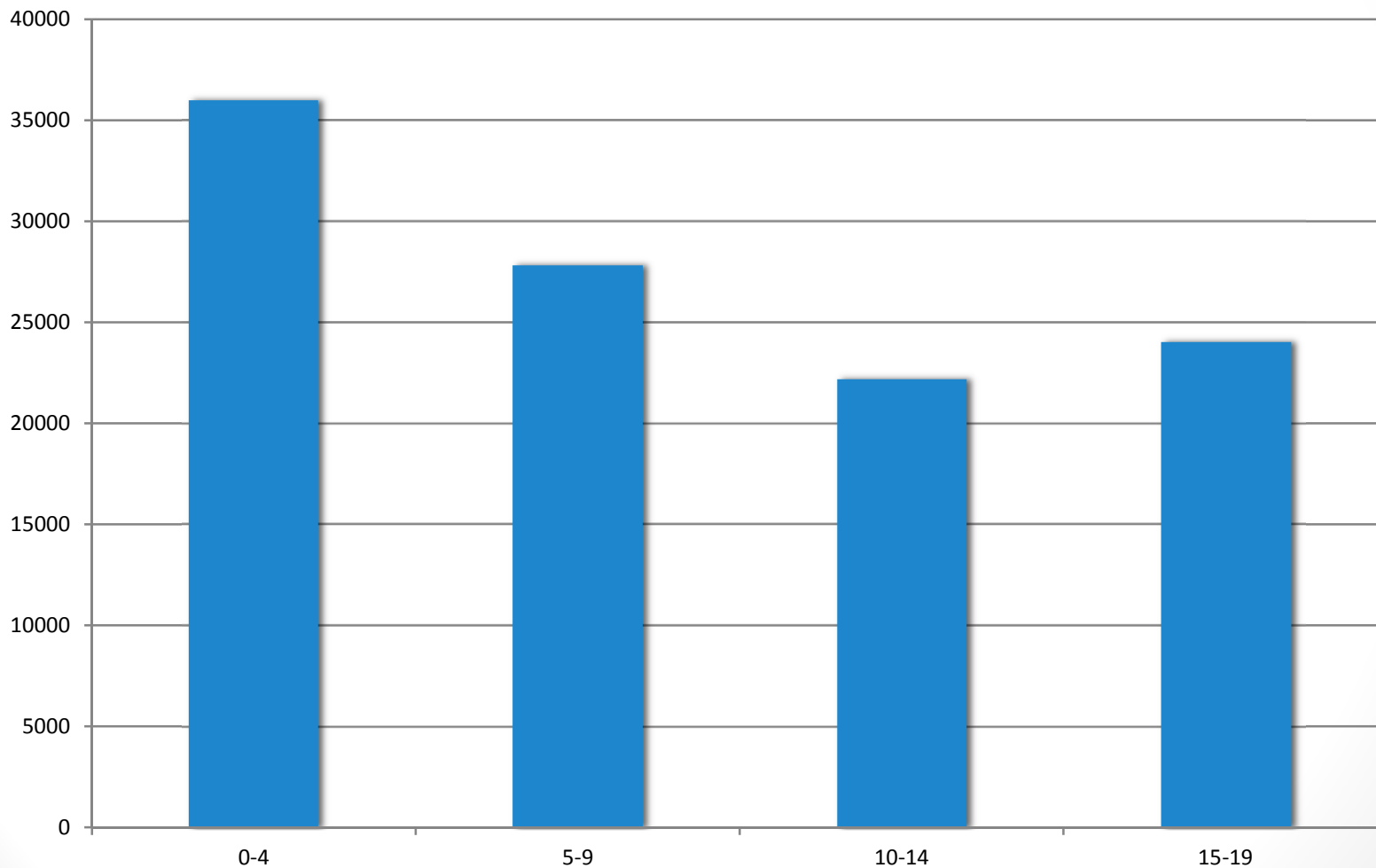

Eesti lapsed maakonniti 2011 aasta

(TAI 2012)

Harju maakond, vanusegrupid, 2011

Laste vaimse tervise mõtestamiseks

- Lapse ja pere koht ning elutingimused ühiskonnas
- Erinevate käitumisviiside mõistmine
- Psühhopatoloogia mõistmine

Vaimse tervise olukorra analüüsimise raamid

- Ennetamine
- Teadustöö
- Teenused
- Ressursid
- Süsteemsed väljakutsed

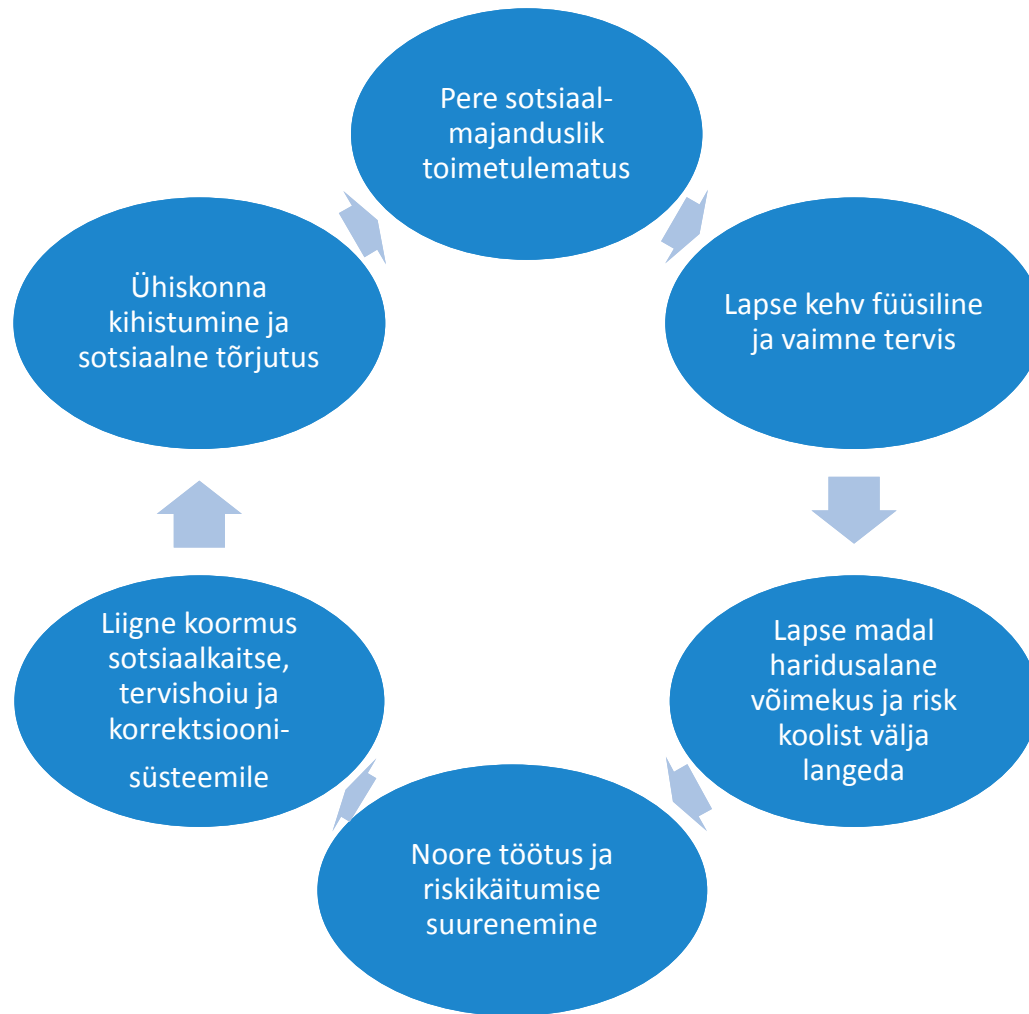
Ennetamine

Vaimse tervise loomise alused

- Vaimse tervise parandamine läbi põhjaliku vaimse tervise poliitika
- Vaimselt tervete kogukondade ülesehitamine
- Füüsilise keskkonna kujundamine
- Vaba aja veetmise võimaluste pakkumine
- Laste vaimse tervise parandamine
- Vaimselt tervete koolide edendamine
- Vaimselt terve töökeskkonna edendamine
- Eakate vaimse tervise parandamine
  - Lehtinen (2008). Building Up Good Mental Health

Laste-ja perede toimetuleku võimalikud riskid

(Laste ja perede arengukava 2012-2020)

Laste ja perede arengukava 2012-2020 eesmärgid

- Eesti laste- ja perepoliitika on teadmistepõhine ja ühtne, toetades ühiskonna jätkusuutlikkus
- Eesti on positiivset vanemlust toetav riik, kus pakutakse vajalikku tuge laste kasvatamisel ja vanemaks olemisel, et parandada laste elukvaliteeti ja tulevikuväljavaateid
- lapse õigused on tagatud ja loodud on toimiv lastekaitseüsteem, et väärtustada ühiskonnas iga last ja tema arengut ning heaolu toetavat turvalist keskkonda.
- Eestis on perede adekvaatset majanduslikku toimetulekut toetav kombineeritud toetuste ja teenuste süsteem, mis pakub perele püsivat kindlustunnet
- meestel ja naistel on võrdsed võimalused töö-, pere- ja eraelu ühitamiseks, soodustamaks kvaliteetset ja iga pereliikme vajadustele vastavat igapäevaelu

Laste vaimse tervise riskid

- Laste ja vanemate pikad separatsioonid
- Füüsiline või seksuaalne väärkohtlemine
- Vaesus
- Abieluprobleemid
- Vanema psühhopatoloogia
- Pere elukeskkonna ebastabiilsus
- Pere, kooli või kogukonna vägivaldsus
- Vanemlikud oskused
- Vanemate turvatunne töö-ja pereelu ühendamisel

Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020

- sotsiaalse sidususe ja võrdsete võimaluste suurendamine
- lastele tervisliku ja turvalise arengu tagamine
  - Reproduktiivtervise ja imikute tervisenäitajad on paranenud.
  - Eelkooliealiste laste suremus vigastuste ja mürgistuste tõttu ning psüühika ja käitumishäirete esmashaigestumus on vähenenud.
    - 1–19-aastaste laste ja noorte psüühika- ning käitumishäirete esmashaigestumuskordaja 100 000 inimese kohta
  - Kooliealiste laste ja noorte suremus vigastuste ja mürgistuste tõttu ning psüühika- ja käitumishäirete esmashaigestumus on vähenenud ja noored annavad oma tervisele järjest positiivsema hinnangu.
- tervist toetava elu-, töö- ja õpikeskkonna kujundamine
- tervislike eluviiside soodustamine
- tervishoiusüsteemi jätkusuutlikkuse kindlustamine
  - Probleemiks on pikad ravijärjekorrad eriarsti juurde.

- Millal planeeritavad meetmed hakkavad heaolu ja tervist tootma optimaalses suhtes abi võimaluste arenguga?

Teadustöö

Laste vaimse tervise analüüsimine

- Uurida
  - kuidas ühiskonnas toimuvad muutused mõjutavad vaimse tervise probleemide levimust ja esinemist
  - kuidas erinevad laste kasvatamise meetodid mõjutavad laste normaalse ja häirunud käitumise ja emotsionaalset arengut
  - vaimse tervise teenuste korraldust ja pakkumist

Kas kultuurispetsiifiline kompetentsus teadustöökaks on olemas?

- Kultuurispetsiifiliselt kompetentne ühiskonna kaasamine
- Kommunikatsioon uuritavatega
- Uuringu disain
- Uuringuinstrumentide kultuurispetsiifiline valideerimine
- Valimi moodustamine
- Erinevate muutujate kalibreerimine
- Demograafiliste tunnuste määratlemine
- Uuringu eetika
- Andmekogumistehnikad
- Andmete töötlus ja analüüs
- Tulemuste levitamine ja rakendamine

Kultuurispetsiifiliselt kompetentne ühiskonna kaasamine

- Koostööpartnerid
- Tunnustatud ja vajalike sekkumiste välja arendamine
- Edukas osavõtjate leidmine, kaasamine ja hoidmine
- Pühendunud, mitmepalgelise ja sidusa uurimismeeskonna loomine koos efektiivse toetava juhtimis- ja infomeeskonnaga.

Teadustöö praktiline reaalsus

- Eesti-Roosti Vaimse Tervise ja Suitsidologia Instituut
- Tervise Arengu Instituut
- Eesti ülikoolid
- Laste psüühika-ja käitumishäirete levimusuuring?
- Vaimse tervise teenuste analüüs
- Lastepsühhiaatrilise abi korraldus
  - Uurida paralleelselt pakkumisega ehk pidev protsessi analüüs

Teenused ja ressursid

- Kui palju abi vajajaid on?
- Kui palju eri sihtgruppe on?
- Kui palju need sihtgrupid kattuvad?
- Kui palju teuseid vaja on?
- Kui palju teenused kattuvad?
- Kuidas olemasolev info koondub?
- ...

Vaimse tervise probleemid, toimetulek ja abi sh.ravi

Eesti lapsed ja noorukid 0-19
n=278 680 (aastakeskmine rahvaarv 2011)

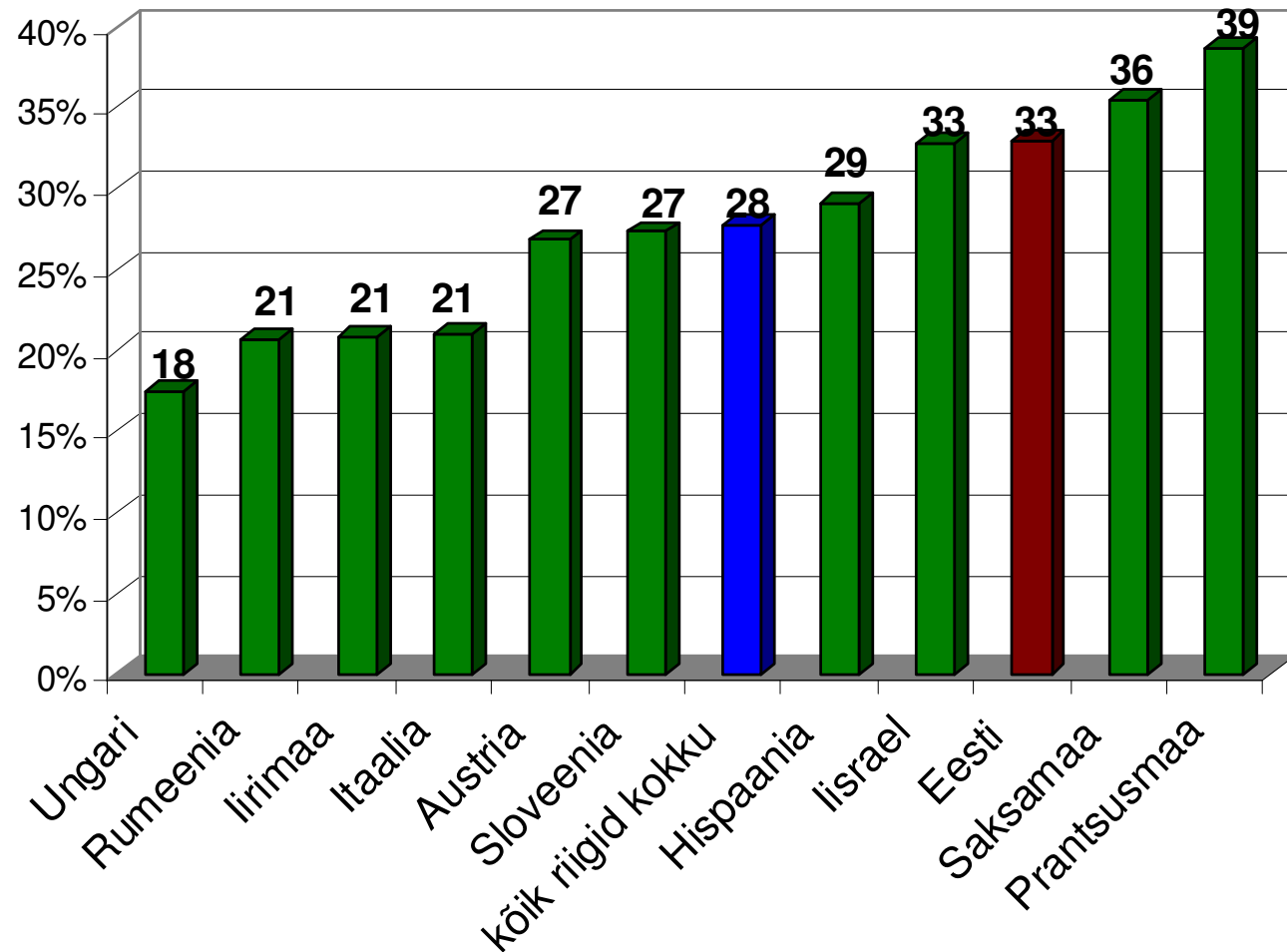
Riskikäitumisega lapsed-teinirasedus, narkootikumide tarbimine, koolist välja langemine jne.
n=?

Vähemalt 12% -20% alla 18 aastastest lastest omab diagnoositavat vaimse tervise häiret
n=55736

9-13% neist on igapäevane toimetulek häiritud
n=7245

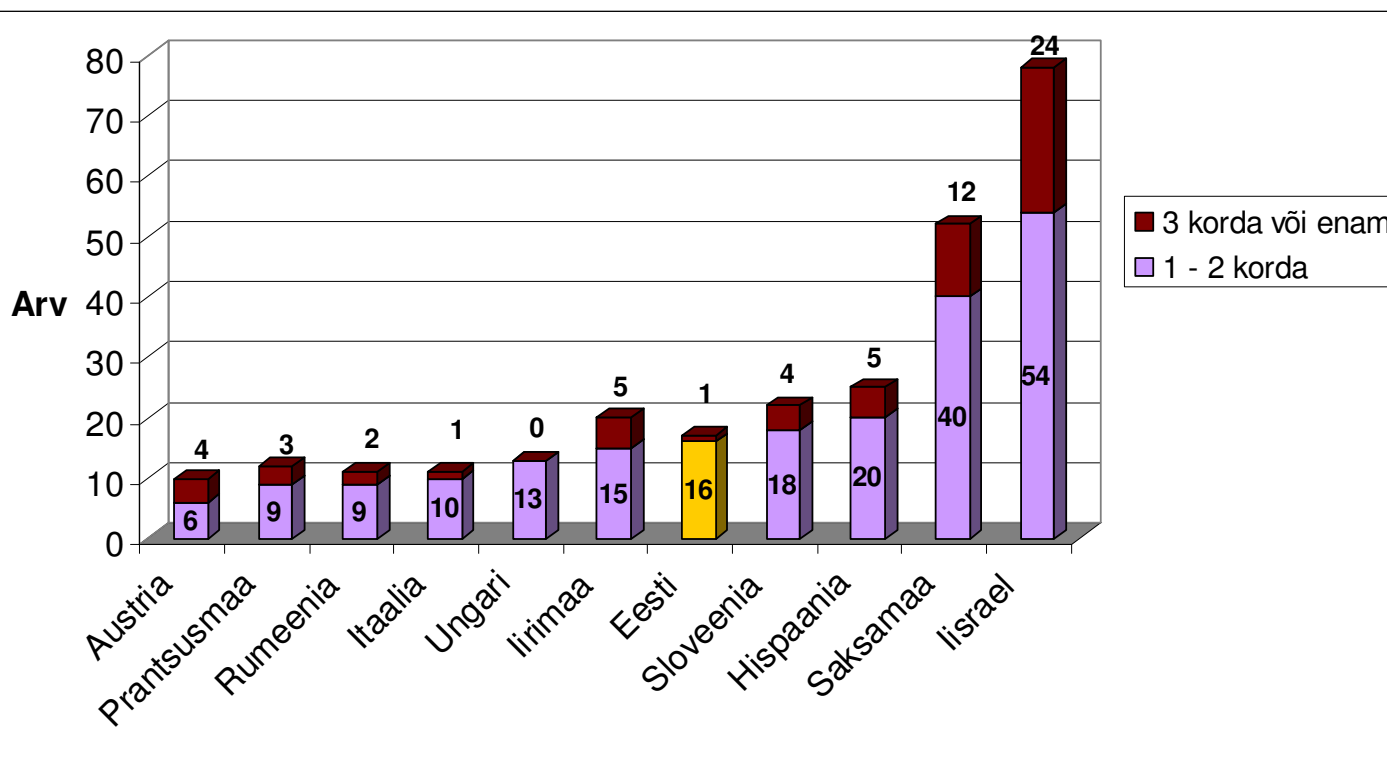
0-14 aastasi konsulteeriti psühhiaatri poolt ambulatoorselt 7262 ehk 3.5% 0-14 aastastest võimaliku vaimse tervise häirega lastest

Õpilased, kes on ennast vähemalt üks kord tahtlikult vigastanud (Jushkin, 2011)

Kas Sa oled kunagi tahtlikult ennast nii tõsiselt vigastanud, oled selle tagajärjel sattunud haiglasse või vajanud meditsiinilist abi? (Jushkin, 2011)

Adolescent subthreshold-depression and anxiety: psychopathology, functional impairment and increased suicide risk (Balazs *et al.*, 2013)

- The Saving and Empowering Young Lives in Europe (SEYLE) study (11 riiki sh. Eesti, läbiviijaks ERSI)
- n= 12 395, vanus 14-16 a.
- 32% alalävine ärevus ja 5.8% ärevus
- 29% alalävine depressioon ja 10.5 % depressioon
- Iga aastaga suureneb funktsionaalse kahjustuse tõenäosus 21.9% ning tüdrukutel on see risk suurem
- Iga aastaga suureneb suitsidaalsuse risk 17.4%.

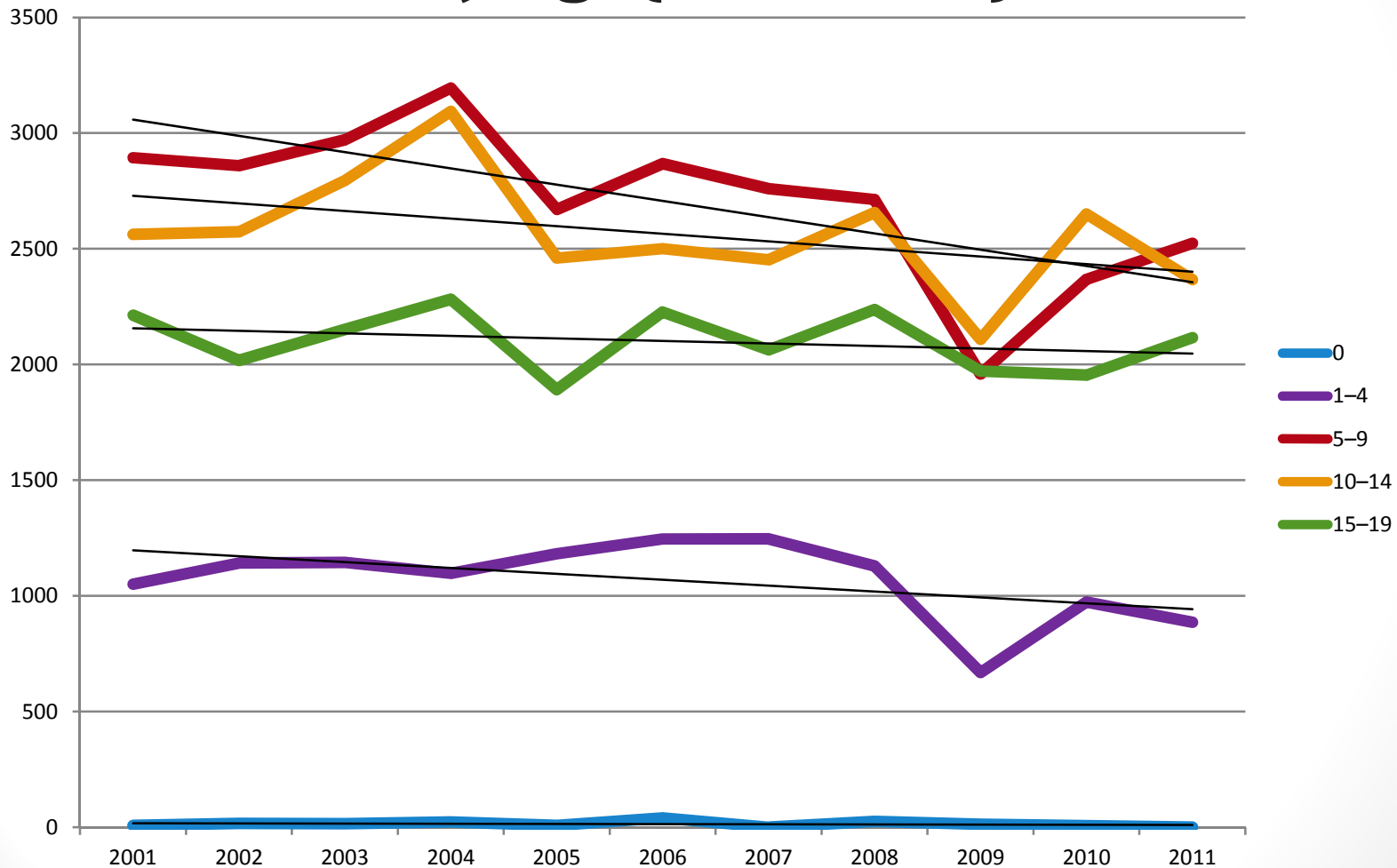
Sexual behavior, depressive feelings, and suicidality among Estonian school children aged 13 to 15 years (Heidmets *et al.*, 2010)

- WHO Collaborative Cross-National Study "Health Behavior in School-Aged Children (HBSC)."
- N = 3,055
- 15.2% olid kaotanud süütuse
- seksuaalvahekorra kogemus suurendas oluliselt depressiivsete tunnete ja suitsidaalsuse tõenäosust
- mida varem see juhtus, seda suurem oli halva vaimse tervise tõenäosus

Psüühikahäiretega laste arv?

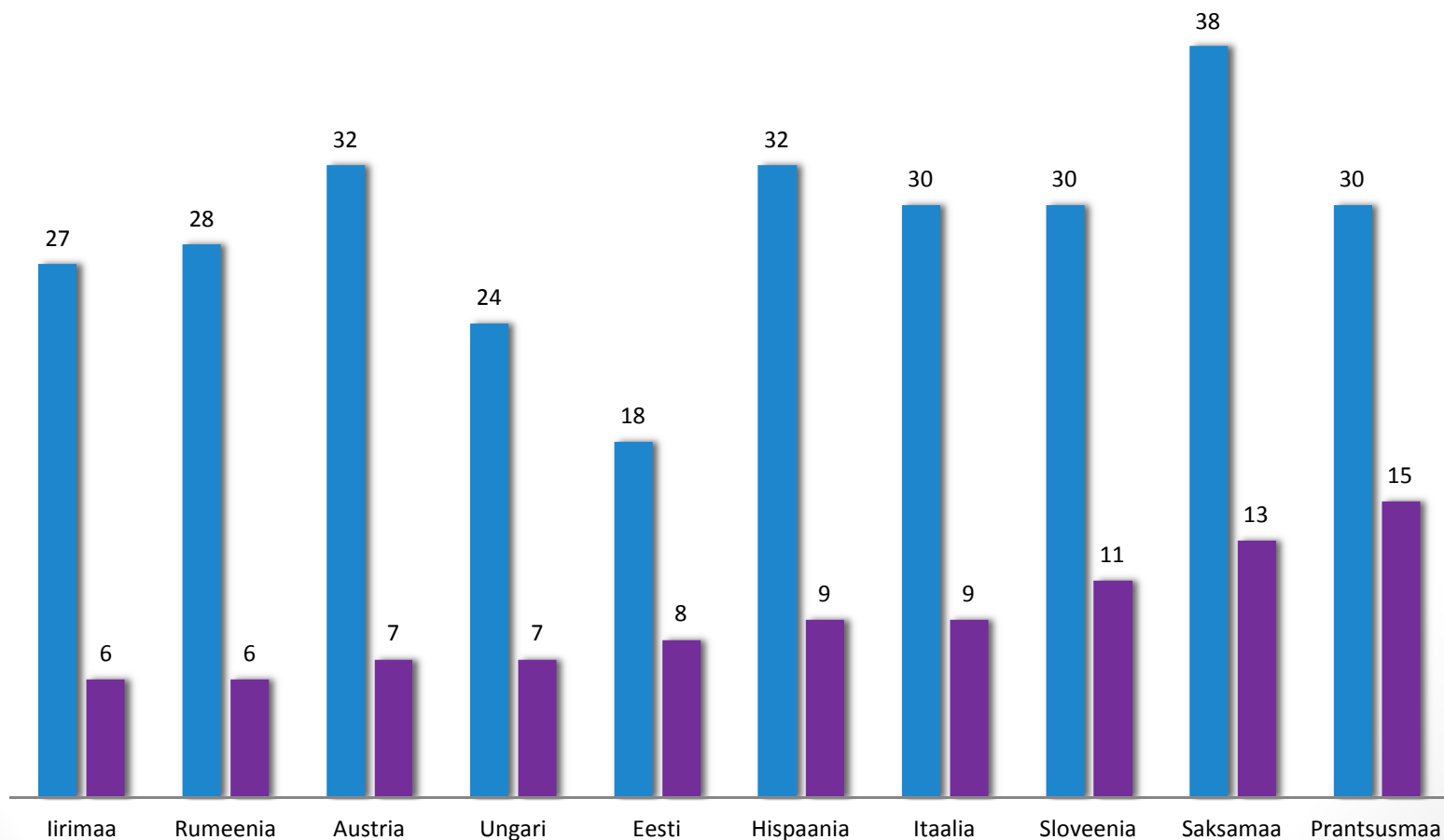
- Eeldades, et Eesti noorte psüühikahäirete levimus ei erine oluliselt muust Euroopast, saab metaanalüüsi (Wittchen et al., 2011) põhjal teha Eesti kohta järgmised hinnangud:
- aktiivsuse- ja tähelepanuhäirega (ATH) lapsi ca 13 300 (levimus keskmiselt 5%),
- pervasiivsete häiretega lapsi ca 1600 (0,6%),
- käitumishäiretega lapsi ca 8000 (3%),
- opiaatsõltuvusega hilisteismeealisi (15-19 aastaseid) ca 300 (0,4%)
- kanepisõltuvusega hilisteismeealisi ca 1400 (1,8%).

Uued psühhiaatrilised haigusjuhud 100 000 elaniku kohta soo ja vanusrühma järgi (TAI, 2013)

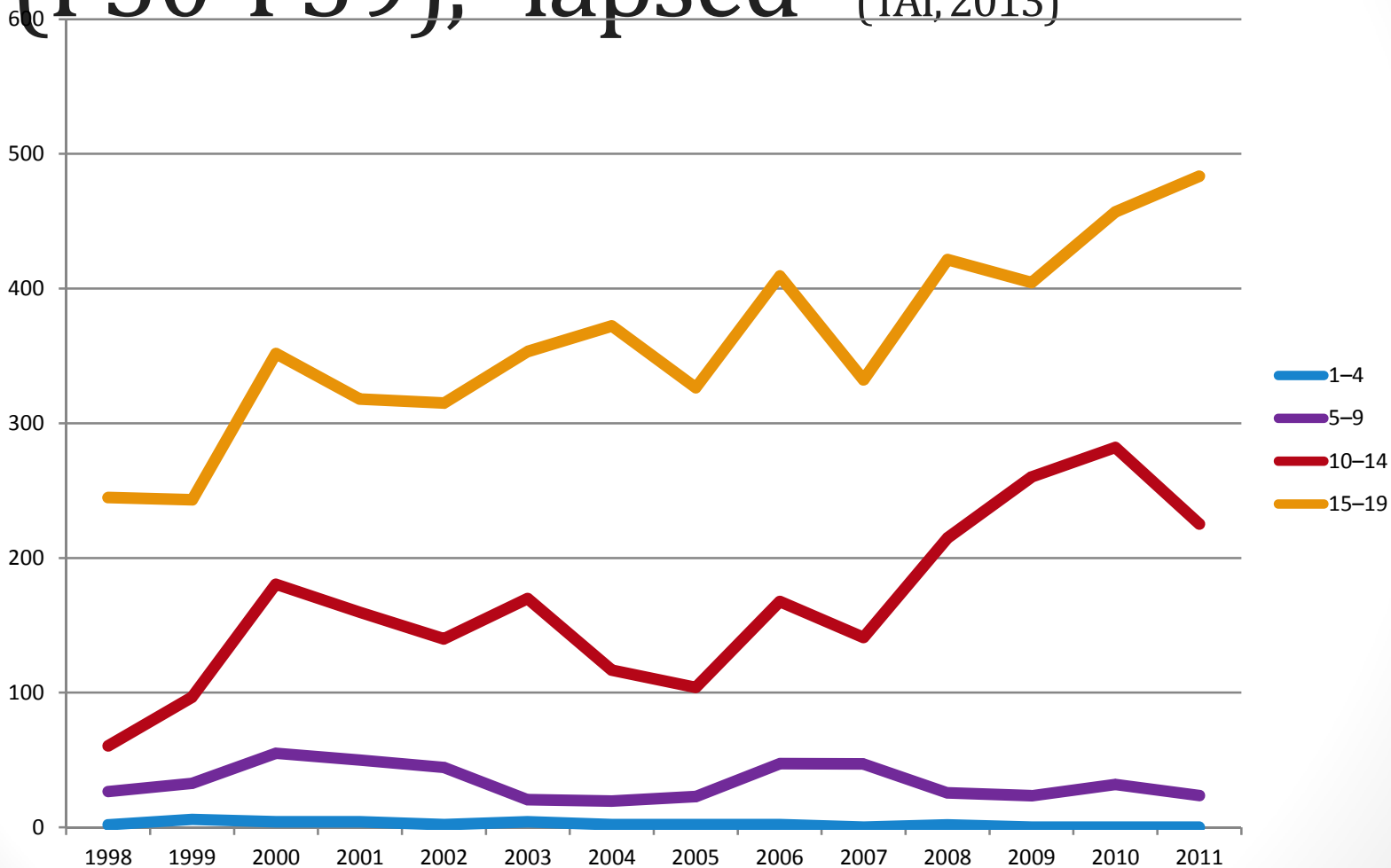

Depressiooni levimus 14-16a. (Jurjev, 2011)

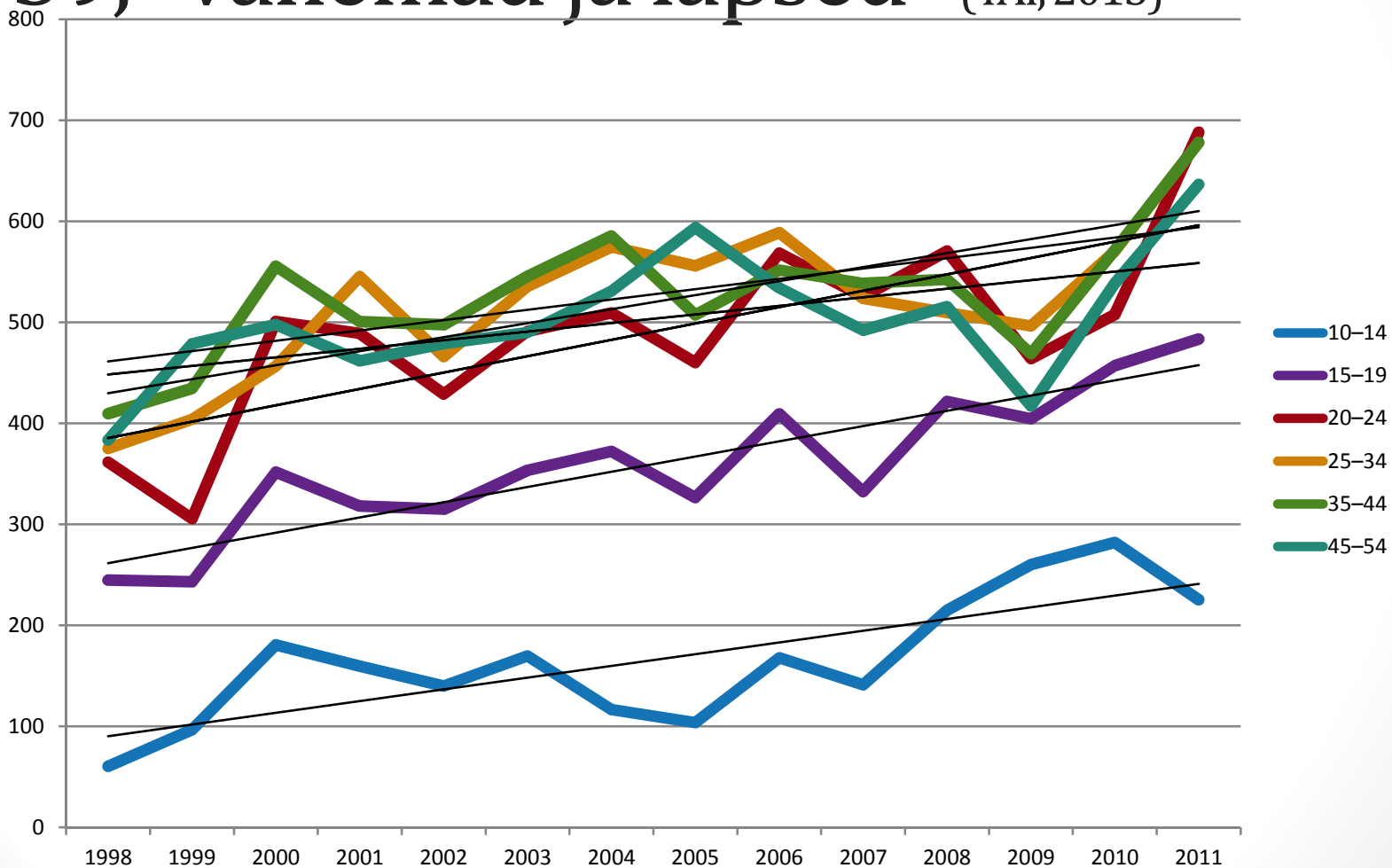
■ Alalävine depressioon % ■ Depressioon %

Uued haigusjuhud 100 000 elaniku kohta, meeleoluhäired (F30-F39), "lapsed" (TAI, 2013)

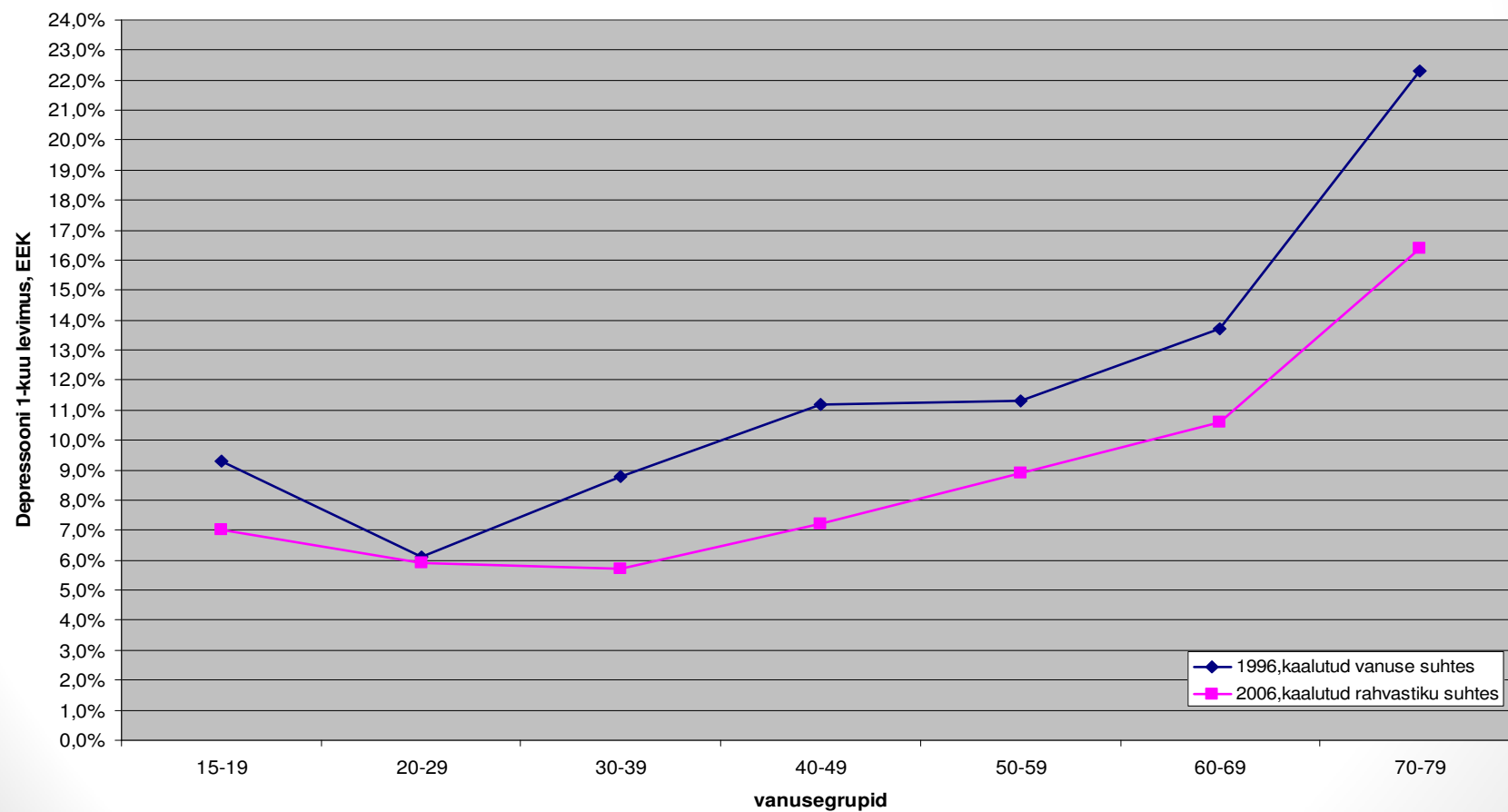

Uued haigusjuhud/100 000 elaniku kohta, meeleoluhäired F30- 39, “vanemad ja lapsed” (TAI, 2013)

Depressiivsuse levimus Eestis 1996-2006

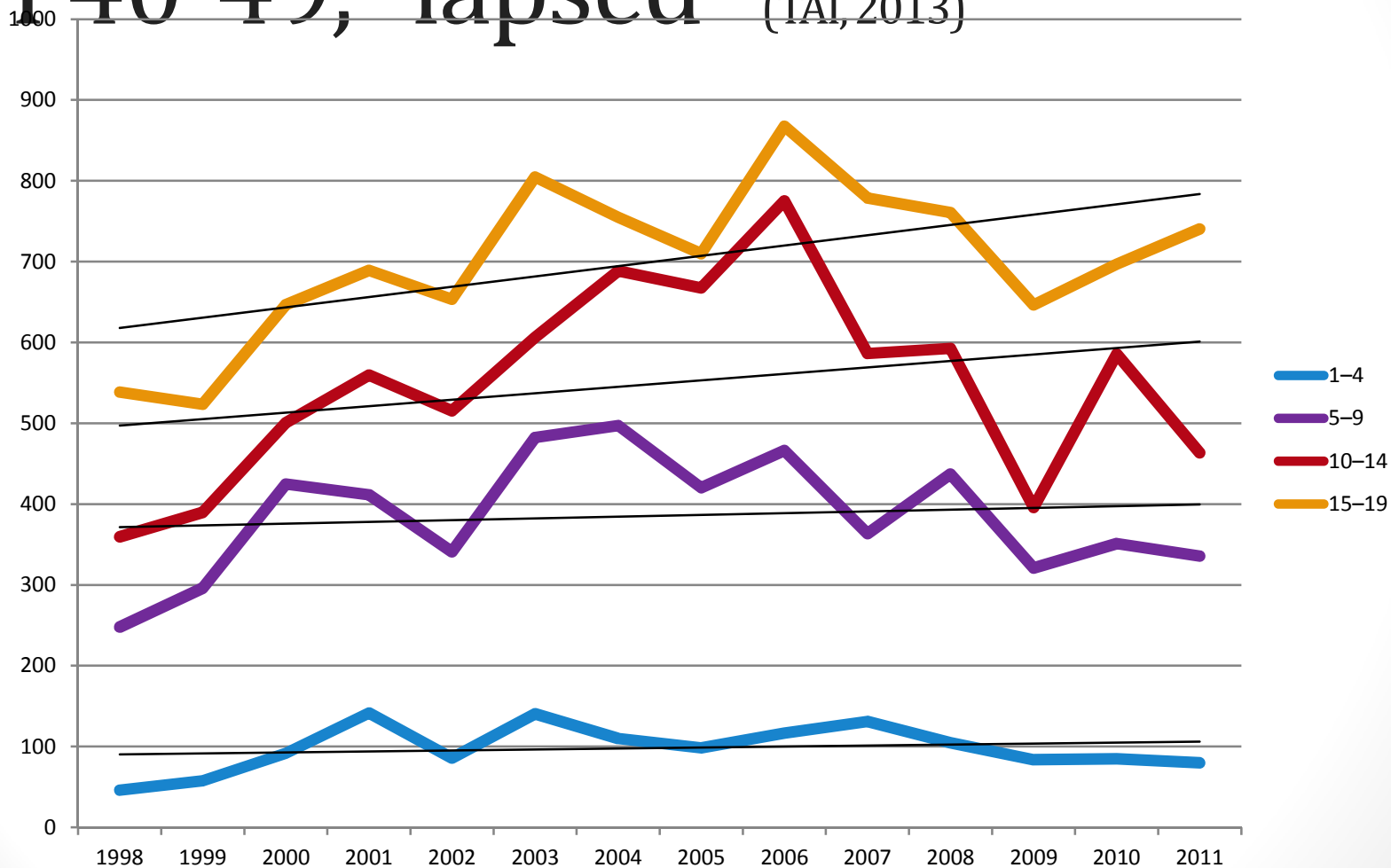

Kas vanemad saavad abi?

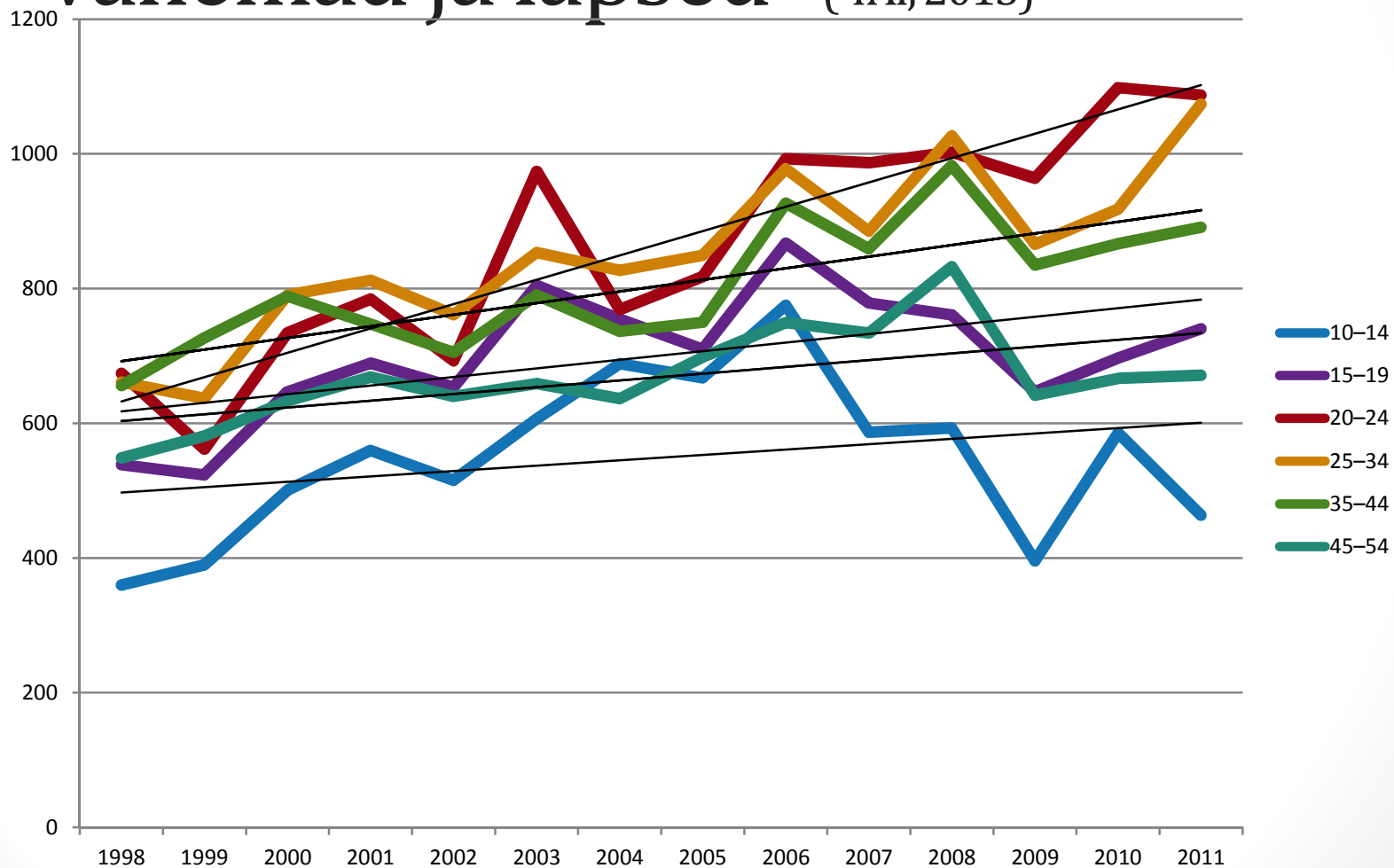
- Täiskasvanute depressiooni hetkelevimus Eestis on 5.6% (Kleinberg *et al.*, 2009)
- 10 aastaga on eestlaste depressiivsus vähenenud, kuid meeste depressiivsus sisuliselt mitte, seos sissetulekuga on tõusnud, maakonniti pole midagi muutunud Ida-Virumaal (Kleinberg *et al.*, 2008)
- Täiskasvanute depressioon on väga oluliselt seotud halva tervise ja puudega (Kleinberg *et al.*, 2010)
- 12 kuu jooksul otsis abi 34.1% depressiivsetest,
  - 44.0 % depressiivsete puhul ei märka seda perearst ega tema ise
  - depressiooni ravilõhe on 67.9%
  - sõltumata vanusest, soost või kroonilisest kehalisest häirest kasutasid depressiivsed inimesed 1.5–3 korda enam erinevaid muid tervishoiuteenuseid (Kleinberg *et al.*, 2012)
- *Liigne ja mitte sihipärane koormus tervishoiusüsteemile ja sotsiaalhoolekandesüsteemile on seotud ravimata depressiooniga*

Uued haigusjuhud 100 000 elaniku kohta, ärevushäired

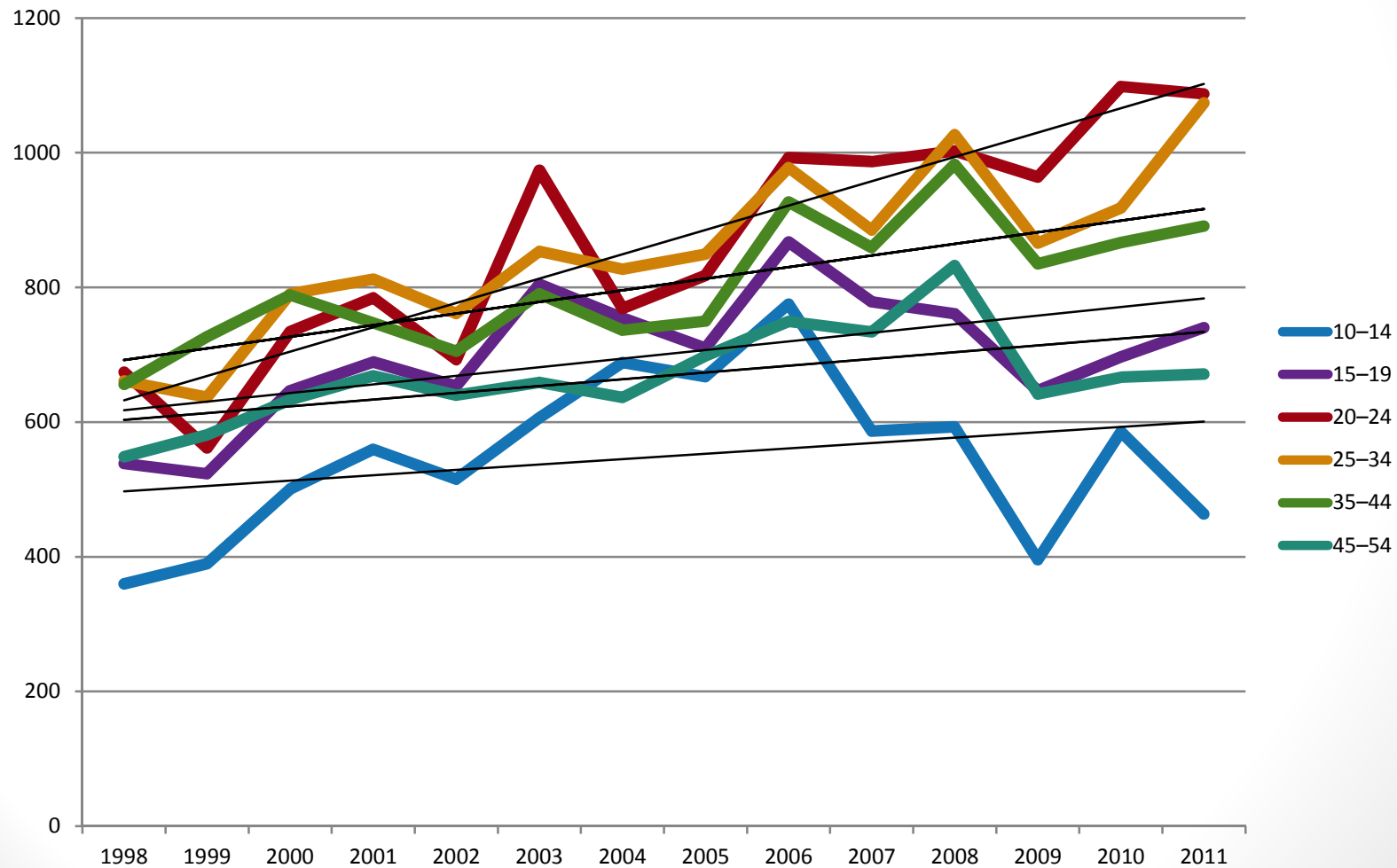
F40-49, "lapsed" (TAI, 2013)

Uued haigusjuhud 100 000 elaniku kohta, ärevusehäired F40-49, “vanemad ja lapsed” (TAI, 2013)

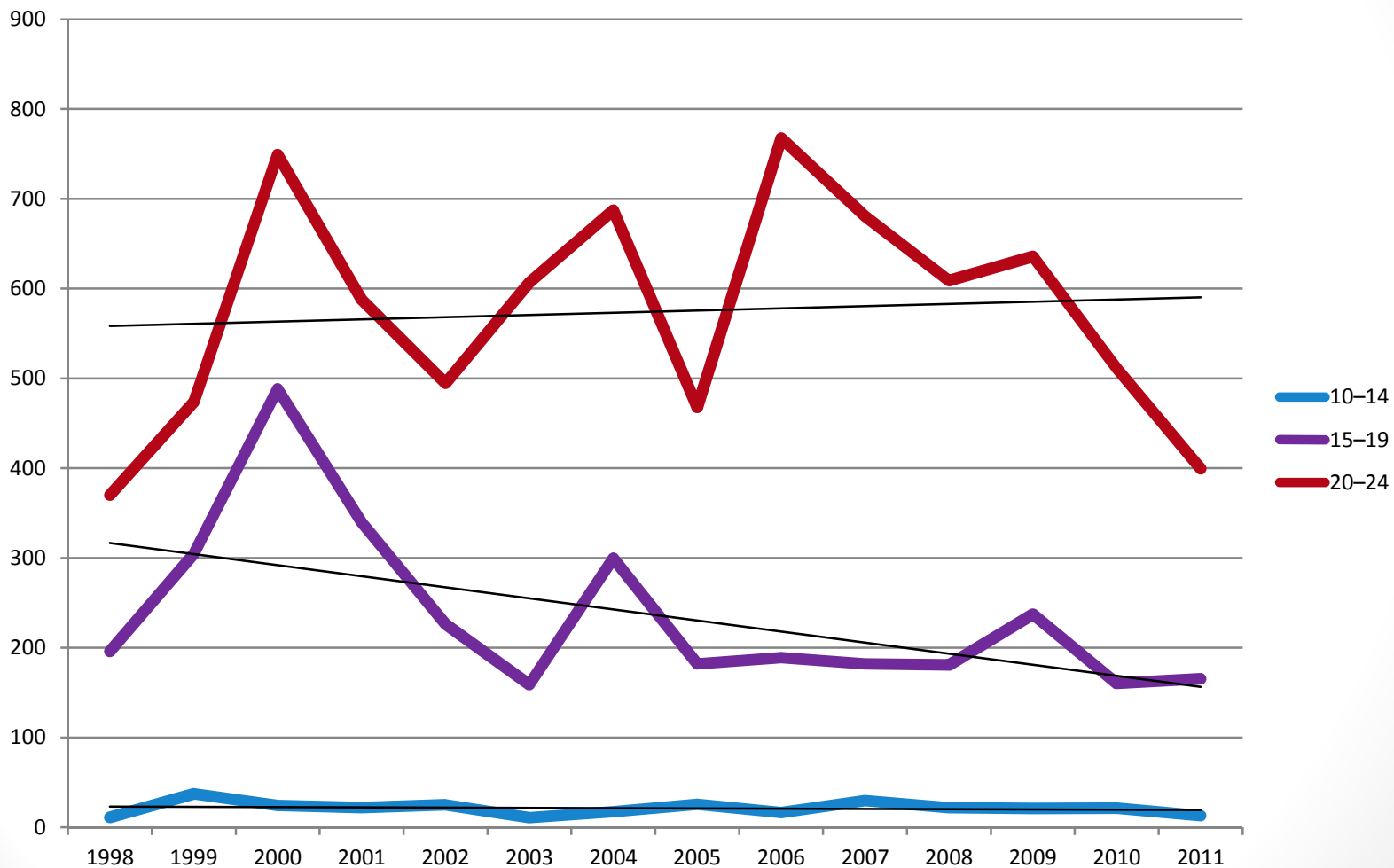
Uued haigusjuhud 100 000 elaniku kohta, ärevusehäired F40-49, “vanemad ja lapsed” (TAI, 2013)

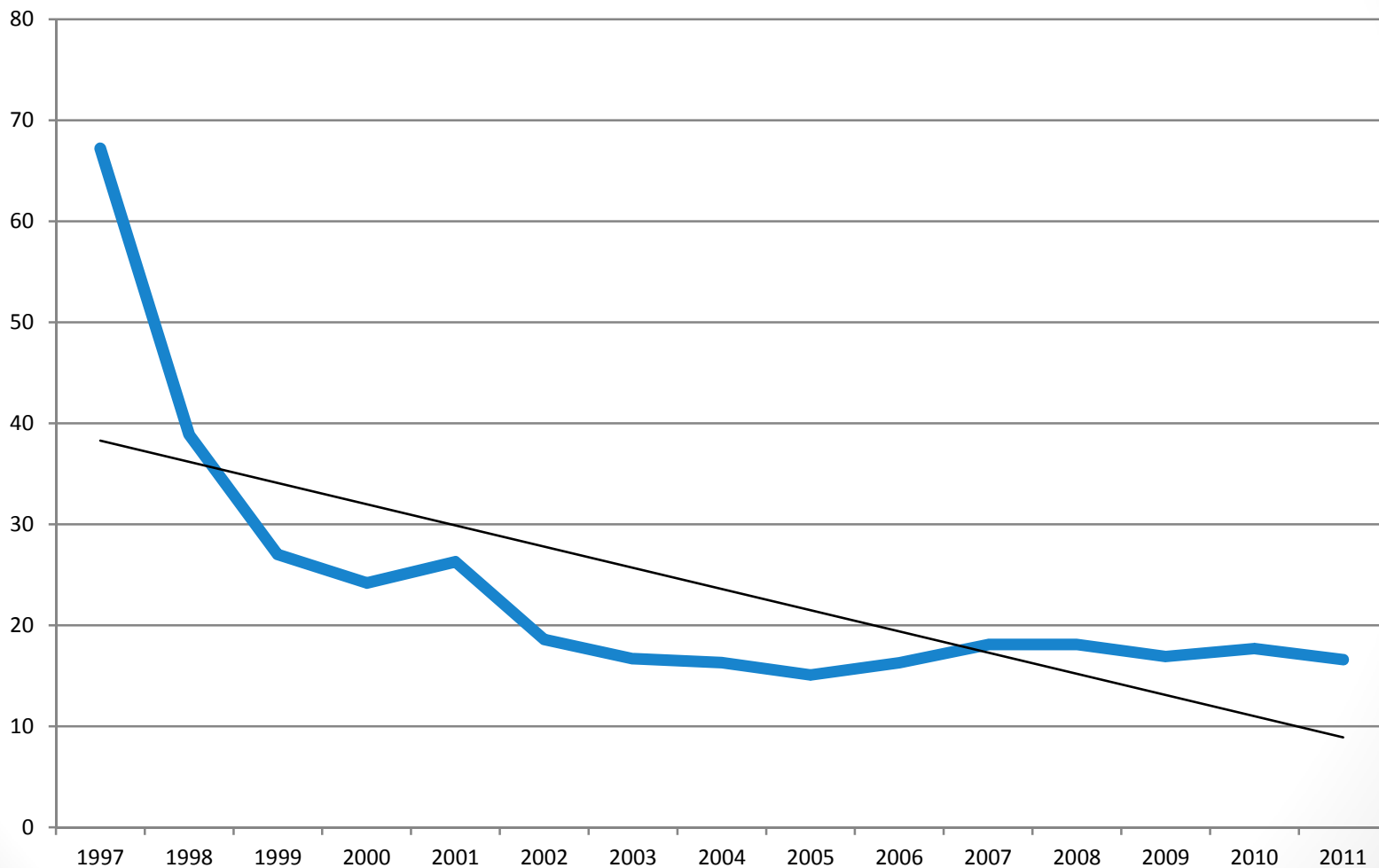
Narkootikumide kuritarvitamine ja sõltuvus

- Arvestades Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu ja ESPAD-i mitme aasta trende, võib arvata, et narkootiliste ainete kasutamisega seotud psüühikahäirete levimus on Eestis siiski kõrgem, kui Euroopas keskmiselt.
- Alaealiste kõrge narkootiliste ainete tarvitamise tase prognoosib sõltuvushäiretega ning spetsiifilist abi vajavate täiskasvanute hulga suurenemist lähiaastatel.

Uued haigusjuhud, psühhoaktiivsete ainete tarvitamisest tingitud psüühika- ja käitumishäired (F10-F19) 100 000 elaniku kohta, 10-24 ea. (TAI, 2013)

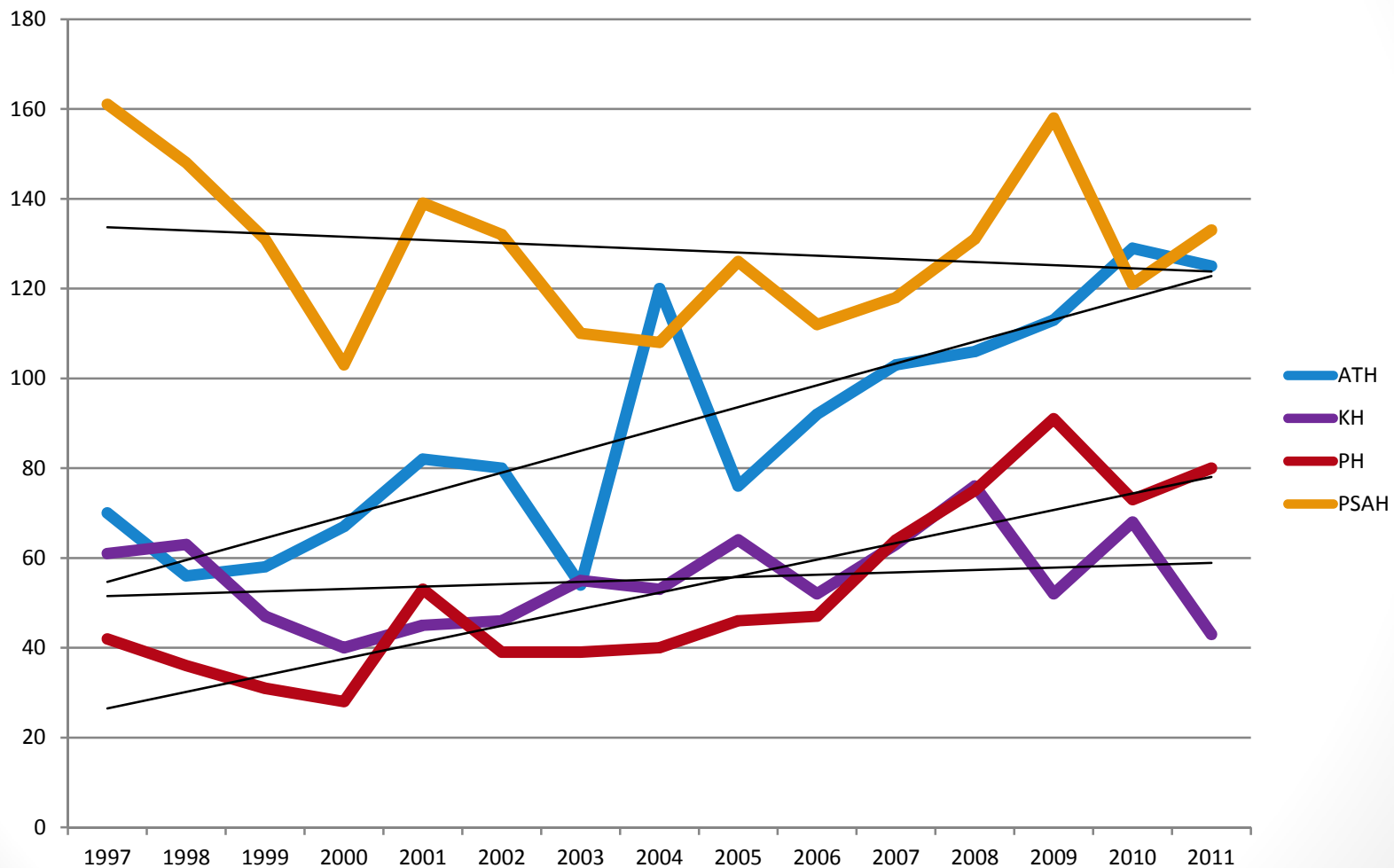

Keskmine ravikestvus, stats ravi, F00-98, kõik vanusegrupid (TAI, 2013)

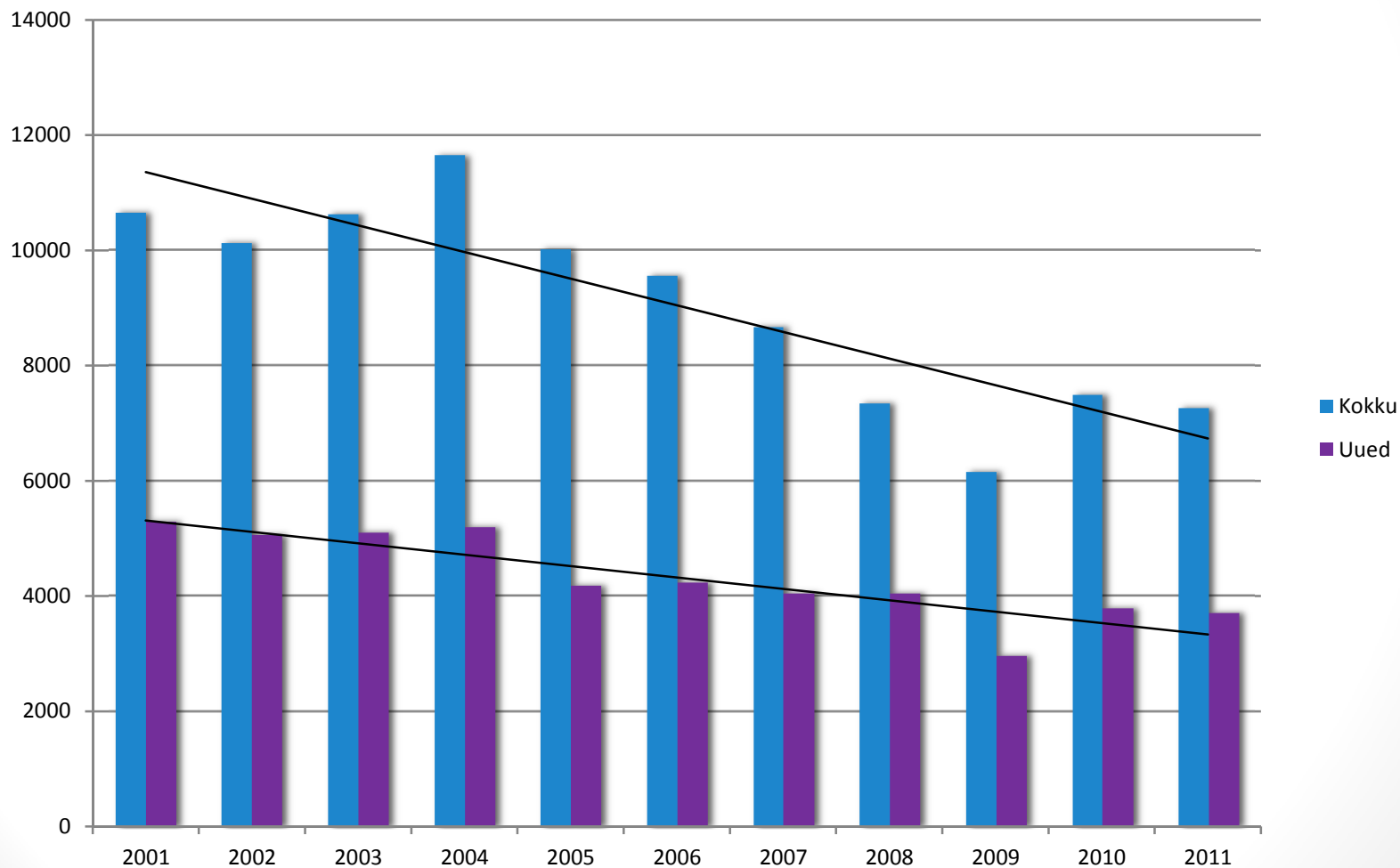

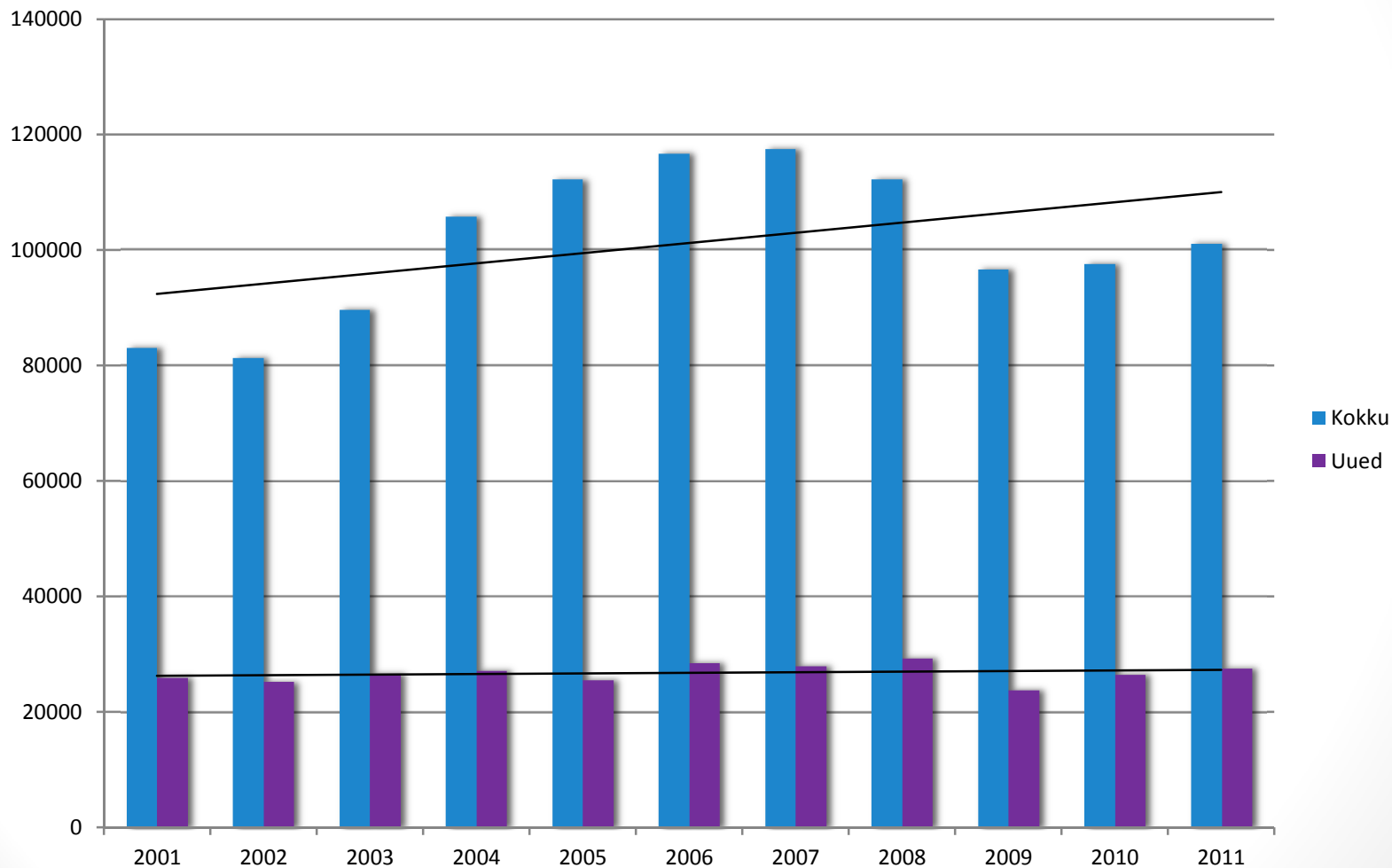
Laste statsionaarne ravi, trendid (TAI, 2013)

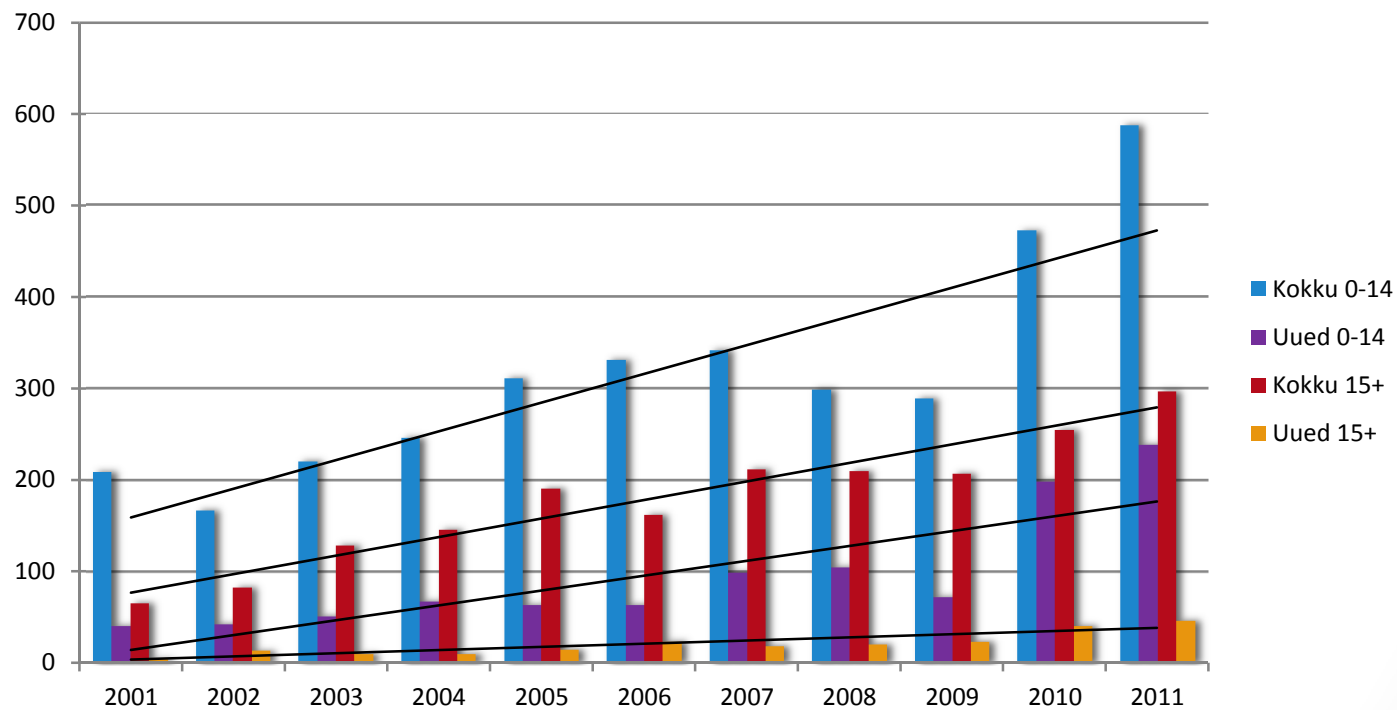
Ambulatoorselt konsulteeritud juhud, 0-14 a.

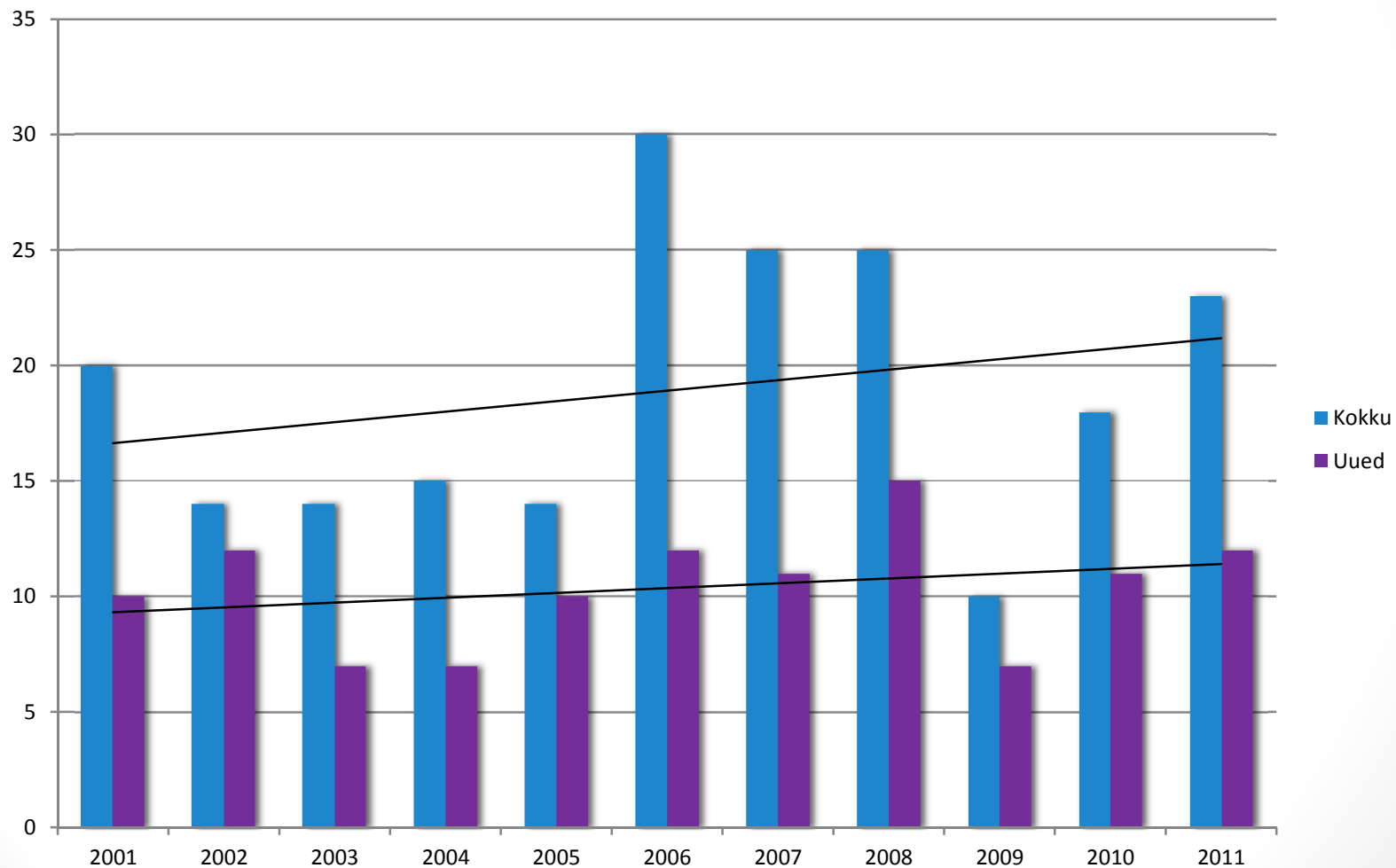
Ambulatoorselt konsulteeritud juhud, kogu elanikkond

Pervasiivsete häirete ambulatoorne diagnostika Eestis , ravijuhud (TAI, 2012)

Ambulatoorselt konsulteeritud söömishäired 0-14a. (TAI, 2013)

Vaimse tervise teenused

- Lastepsühhiaatriliste teenuste prognoosimisel ei saa üheselt lähtuda ainult senisest ravivajadusest, kuna abi osutajate arv on olnud selgelt ebapiisav.
- Laste arvu muutuste kõrval mõjutavad senist teenusestatistikat teenuseosutajate arvu ja profiili muutused ja haigekassa lepingutega etteantud raam.

Vaimse tervise teenuste vajaduse prognoosimisel...

- on soovitatav lähtuda mitte ainult häirete levimusest või ravijuhtude arvust, vaid ka nähtustest nagu
- lahutuste määr
- üksikvanemaga perede osakaal
- asenduskodudes viibivate laste arv
- lastekaitstes arvel olevate laste arv
- haridusliku erivajadusega laste arv
- politsei vaateväljas olevate laste arv
- koolist väljalangejate arv
- koolist puudunud päevade arv
- suitsiidide tase
- somaatiline haigestumus.

Aitajate ring

- Tervishoid
  - Sotsiaalhoolekanne
  - Haridus
  - Õiguskaitstesüsteem
-
- Vanemad
  - Ühiskond laiemalt

Lastepsühhiaatria eriala arengu kitsaskohad

- Spetsialistide vähesus
- Lastepsühhiaatriline abi on kättesaadav piiratud hulgale patsientidele

Laste psühhiaatiline meeskond

- Laste ja noorukite psühhiaater
- Vaimse tervise õde
- Kliiniline lapsepsühholoog
- Logopeed
- Eripedagoog
- Sotsiaaltöötaja

Spetsialistide vajadus

- Optimaalne lastepsühhiaatrite arv 100 000 elaniku kohta võiks olla 3.5.
- 1 ambulatoorne lastepsühhiaater 40 000 elaniku
- Minimaalne vajalik täiskoormusega töötavate lastepsühhiaatrite arv oleks seega keskmiselt 60.
- Arvestatava mahuga töötab umbes 22 lastepsühhiaatrit, kelle keskmine vanus on 55 aastat.
- Lastepsühhiaatria residentuur kestab 5 aastat,
- Minimaalne arengut tagav koolitustellimus on 4 lastepsühhiaatrit igal aastal.

Laste psühhiaatrias vajalike spetsialistide arv 2015-2020

- Lastepsühhiaatrite optimaalne absoluutarv 60
- Med.õdede optimaalne absoluutarv 240
- Kliiniliste lapsepsühholoogide optimaalne absoluutarv 120
- Logopeedide optimaalne absoluutarv 45
- Eripedagoogide optimaalne absoluutarv 15
- Sotsiaaltöötajate optimaalne absoluutarv 15

Laste psühhiaatria eriala arengu prioriteedid I

- Tagada 2011. aasta sügisest alanud lastepsühhiaatria eriresidentuuri jätkusuutlikkus
- Taastada lastepsühhiaatria eraldiseisev eriala
- Tagada lapse ja pere vajadustest lähtuv ea ja probleemispetsiifiline lastepsühhiaatriline abi
- Kaasajastada lastepsühhiaatriliste teenuste kättesaadavuse parandamiseks haigekassa tervishoiuteenuste loetelu

Lastepsühhiaatria eriala arengu prioriteetidid II

- Lahendada kiiresti olukord, kus tervishoiuressursse sunnitakse kulutama erihoolduse tagamiseks raviasutuses
- Luua tingimused regulaarse erialase supervisiooni tagamiseks
- Tagada perearstide väljaõppes lastepsühhiaatria õpetamine

Laste psühhiaatria eriala arengu prioriteetidid III

- Tagada regionaalsete lastepsühhiaatria keskuste väljaarendamine ja jätkusuutlik areng
  - minimaalselt Põhja-Eestis Tallinnas, Lõuna-Eestis Tartus, Lääne-Eestis Pärnus ja Ida-Eestis Ida-Virumaal, arvestades vajadust süstemaatiliseks koostööks teiste laste psüühikahäirete ravis- ja rehabilitatsiooniosalevate erialadega.
- Arvestada olemaolevate kõrvalvaldkondade arengukavade eesmärkidega, sh Laste ja perede arengukava 2012–2020 raames loodavate regionaalsete riskilaste keskuste kontseptsiooniga

Ravijuhised

- Olemas
  - aktiivsuse-tähelepanuhäire ravijuhis;
  - perearstidele suunatud depressiooni diagnostika- ja ravijuhises on eraldi peatükk laste ja noorukite depressiooni käsitlemiseks
- Vajalik
  - autismi ravijuhis
  - perearstidele mõeldud ravijuhis, mis käsitleks lastepsühhiaatriliste häirete sõelumist (skriining) ja esmatasandil võimalikke sekkumisi.
- Multidistsiplinaarse valdkonnaülese sekkumise põhialused?

Regulatiivne keskkond ja vajalikud muudatused

- Psühhiaatrilise abi seadus versus Vaimse tervise seadus, mis reguleeriks ka lastepsühhiaatrilisi küsimusi.
- Kuidas seadusandlus toetab hariduse, sotsiaalhoolekande ja ka kriminaalhooldussüsteemi integreeritud lahendusi, lähtudes vaimse tervise probleemiga lapse vajadustest.
- Laste ja noorukitepsühhiaatria kõrvaleriala seadustamine.
- Uue Lastekaitseseaduse rakendamine
- Omastehooldajaid puudutavate probleemide lahendamist vastavate õiguslike regulatsioonides.
- Laste vaimse tervise poliitika

Vaimse tervise poliitika

- *Vaimse tervise poliitika* on avalikult vastu võetud dokument, milles on sõnastatud vaimse tervise valdkonna eesmärgid, strateegiad, vajalikud tegevused ja vastutajad.
  - See peaks välja tooma rahvusliku ja/või regionaalse vaimse tervise raamistiku kirjeldades kuidas on organiseeritud vaimse tervise teenused, vaimse tervise alane ennetus ja edendus, samuti regulatsioonid, mis tagavad vaimse tervise probleemidega inimeste õigused (Lehtinen, 2008)

Süsteemsed väljakutsed

- Interaktsioon teaduse, kliinilise teadmise ja poliitika arendamise vahel
- Ressursisäästlik kvaliteetne regionaalselt võrdselt kättesaadav abi
- Rahvusvaheline koostöö

Pikk tee minna...

